

Μάθημα 10ο: Ηγεμονία (Λακλάου και Μουφ)

Διδάσκων:
Βαγγέλης Παπαδημητρόπουλος

Σκοπός του μαθήματος

Η κατανόηση των βασικών στοιχείων της πολιτικής θεωρίας της ηγεμονίας των Λακλάου και Μουφ

Εργογραφία Λακλάου και Μουφ

Howarth, D. (2008) Η έννοια του λόγου, μτφρ. Σ. Καναούτη, Αθήνα: Πολύτροπον.

Laclau, E. (1997) Για την επανάσταση της εποχής μας: Κοινωνική εξάρθρωση, ηγεμονία και ριζοσπαστική δημοκρατία, εισ.-μτφ.-επιμ. Γ. Σταυρακάκης, Αθήνα: Νήσος.Εισαγωγή του Γιάννη Σταυρακάκη στο Για την Επανάσταση της Εποχής Μας

Laclau, E. & Mouffe, Ch. (1985) Hegemony and Socialist Strategy, Λονδίνο: Verso.

Mouffe, Ch. (2004) Το δημοκρατικό παράδοξο, μτφρ. Α. Κιουπκιολής, πρόλ. Γ. Σταυρακάκης, Αθήνα: Πόλις.

Phillips, L. & Jorgensen, M.W. (2009) Ανάλυση λόγου: Θεωρία και μέθοδος, μτφρ. Α. Κιουπκιολής, Αθήνα: Παπαζήσης.

Mouffe, Ch., The Democratic Paradox, εκδ. Verso, Λονδίνο & Ν. Υόρκη 2000

Mouffe, Ch. On the Political, εκδ. Routledge, Abingdon Ν. Υόρκης 2005

Mouffe, Ch., The Return of the Political, εκδ. Verso, Λονδίνο & Ν. Υόρκη 1993

Mouffe, Ch., For a Left Populism, εκδ. Verso, Λονδίνο & Ν. Υόρκη 2018

Mouffe, Ch., Towards a Green Democratic Revolution, εκδ. Verso, Λονδίνο & Ν. Υόρκη 2022

Η σχολή του Έσεξ

Ο Ερνέστο Λακλάου [Ernesto Laclau] και η Σαντάλ Μουφ [Chantal Mouffe] είναι γνωστοί ως ιδρυτές ενός προγράμματος –ερευνητικού, θεωρητικού και αναλυτικού– το οποίο ονομάζουμε «**Θεωρία του λόγου**» [discourse theory] ή «Σχολή του Έσεξ». Οι Λακλάου και Μουφ ξεκινούν να παρεμβαίνουν στην ακαδημαϊκή συζήτηση κατά τη δεκαετία του '70.

Ο Λακλάου, που καταγόταν από την Αργεντινή, καταφεύγει από ένα σημείο και μετά στην Αγγλία, αρχικά στην Οξφόρδη και έπειτα στο Έσεξ, όπου ξεκινά το θεωρητικό του έργο. Η Μουφ είναι λίγο νεότερη. Οι δρόμοι τους συγκλίνουν το 1985 όταν γράφουν το βιβλίο τους «Ηγεμονία και Σοσιαλιστική Στρατηγική», που γίνεται ιδιαίτερα γνωστό και θεωρείται το αφετηριακό κείμενο αυτής της προσέγγισης.

Η θεωρία του λόγου αποτελεί καινοτόμα προσέγγιση που εντάσσεται σε ευρύτερα ρεύματα, όπως ο μετα-στρουκτουραλισμός και ο μετα-μαρξισμός. Η θεωρία αντλεί από **τη σημειολογία του Σωσύρ** [Ferdinand de Saussure] και **τη θεωρία της ηγεμονίας στον Γκράμσι** [Antonio Gramsci], μέχρι **την ψυχανάλυση του Λακάν** [Jacques Lacan], **το έργο του Φουκώ** [Michel Foucault] και **τις θεωρίες αποδόμησης** [Jacques Derrida].

Δομισμός και μεταδομισμός

Μετα-αναλυτικοί φιλόσοφοι όπως ο μεταγενέστερος Wittgenstein, ο Donald Davidson και ο Richard Rorty αμφισβητούν τη δέσμευση σε οποιαδήποτε θεμελιώδη σύνδεση μεταξύ ενός ονόματος και ενός πράγματος, εισάγοντας έννοιες όπως "γλωσσικά παιχνίδια", "μορφές ζωής" και το σύνολο της πραγματικής γλωσσικής συμπεριφοράς, η οποία προηγείται αναγκαστικά κάθε λογικής αναφοράς.

Κατά παράλληλο τρόπο, η υπαρξιακή φαινομενολογία του Χάιντεγκερ αμφισβητεί την έννοια ενός υπερβατικού υποκειμένου που αντιμετωπίζει ένα φαινόμενο, το οποίο εμφανίζεται στη συνείδησή του, **τοποθετώντας όλα αυτά τα "υποκείμενα" και τα φαινόμενα στο πλαίσιο εννοιολογικών πρακτικών**. Και, τέλος, μεταδομιστές όπως ο Derrida, ο Foucault, ο Barthes και η Kristeva επιδιώκουν να αποδομήσουν τις μεταφυσικές συνδηλώσεις του γλωσσικού σημείου, ιδίως την οξεία διάκριση μεταξύ του σημαίνοντος και του σημαινόμενου, προτείνοντας την ιδέα **των ατελών δομών της σήμανσης που χαρακτηρίζονται από ένα μη αναγώγιμο παιχνίδι νοήματος**. Σε αυτή την ανάγνωση, επομένως, η συμβολή του Λακάν σε αυτή τη συζήτηση είναι να διερευνήσει **τη διαλεκτική μεταξύ ενός αδύνατου αντικειμένου** - του αντικειμένου *petit a* - που αποκλείεται και αποκλείεται συστηματικά από τη συγκρότηση οποιασδήποτε ταυτότητας ή αντικειμενικότητας, αλλά ταυτόχρονα είναι απολύτως απαραίτητο για την τελευταία.

Η συμβολή των Λακλάου και Μουφ συνδυάζει μεταδομιστικά θέματα με τη φιλοσοφία της πράξης του Γκράμσι για να επεξεργαστεί μια καθαρά μετα-μαρξιστική κοινωνική και πολιτική θεωρία.

Κοινωνική οντολογία Λακλάου και Μουφ

Η κοινωνική οντολογία των Laclau και Mouffe τέμνει μια σειρά από σύγχρονα ρεύματα σκέψης - από τον Χάιντεγκερ μέχρι τον Βιτγκενστάιν, τον Αλτουσέρ και τον Ντεριντά - που επέμειναν στην αδυναμία καθορισμού τελικών νοημάτων λόγω της οντολογικής υπεροχής της διαφοράς και του επικαθορισμού του νοήματος από (όλα) τα άλλα νοήματα. Υπάρχουν μόνο προσωρινές και μερικές καθηλώσεις του(των) νοήματος(-ων). Δανειζόμενοι από τον Λακάν, ονομάζουν τα προνομιακά σημεία του λόγου αυτών των καθηλώσεων **κομβικά σημεία, δηλαδή προνομιακά σημαίνοντα που καθορίζουν το νόημα μιας νοηματικής αλυσίδας.**

Σε αντίθεση με τις συμπεριφοριστικές, θετικιστικές, λειτουργιστικές, τεχνοοικονομικές, ορθολογιστικές και ουσιοκρατικές θεωρίες που επιδιώκουν να αναγάγουν την κοινωνική πραγματικότητα σε ένα μοναδικό σημείο (επιστημονικής) αλήθειας και να παράξουν μια αντικειμενική και ντετερμινιστική περιγραφή του κοινωνικού, οι Laclau και Mouffe θεωρούν το κοινωνικό ως ένα οντολογικό πεδίο που βρίθει **ενδεχομενικότητας, απροσδιοριστίας, διαφοράς, ανοικτότητας, έλλειψης, κοινωνικού ανταγωνισμού και σχέσεων εξουσίας** (Howarth et al., 2000:σσ.6-7- Laclau & Mouffe, 1985).

Ένταση ενδεχομενικότητας και αναγκαιότητας στον Μαρξ

Στον μαρξισμό υπάρχει ένταση μεταξύ της αναγκαιότητας και της ενδεχομενικότητας της κοινωνικής αλλαγής που, στον κλασικό μαρξισμό, εξαλείφεται με την απορρόφηση της ενδεχομενικότητας στην αναγκαιότητα.

Από τη μια, η κοινωνική αλλαγή καθορίζεται από την αντίφαση μεταξύ των σχέσεων και δυνάμεων παραγωγής (αντικειμενικότητα και ορθολογικότητα του πραγματικού) που ενέχει θέση αναγκαιότητας. Από την άλλη, η κοινωνική αλλαγή καθορίζεται από την ταξική πάλη (ανταγωνισμός) που ενέχει θέση ενδεχομενικότητας.

Εν τέλει, η λογική της ενδεχομενικότητας που είναι συνώνυμη με την ταξική πάλη στο επίπεδο της πολιτικής, της υποκειμενικότητας, του κράτους, της ιδεολογίας και της στρατηγικής ανάγεται στους αναγκαίους νόμους της οικονομικής εξέλιξης που διέπουν τις σχέσεις και δυνάμεις παραγωγής.

≠

Οι Λακλάου και Μουφ απορρίπτουν την ιδέα ότι οι οικονομικές λογικές καθορίζουν τις πολιτικές και ρηματικές πρακτικές. Έχουμε να κάνουμε με μια πιο λεπτή διαλεκτική της ενδεχομενικότητας και της αναγκαιότητας.

Οι Λακλάου και Μουφ απορρίπτουν την ιδέα ότι η κοινωνία μπορεί να χωρισθεί σε διαφορετικούς τύπους πρακτικής στη βάση μιας a priori θεμελίωσης, καθώς και την αντίληψη ότι οι οικονομικές λογικές καθορίζουν τις πολιτικές και ρηματικές διαδικασίες. Αντ' αυτού, αντλώντας από τις μεταδομιστικές έννοιες που ανέπτυξε ο Ντεριντά, ο Φουκώ και ο Λακάν, και ριζοσπαστικοποιώντας τις, αντικαθιστούν τη μαρξιστική θεωρία της ιδεολογίας με μια νέα έννοια του λόγου. Διατείνονται ότι όλες οι πρακτικές είναι ρηματικές και ότι κανένα σύστημα πρακτικής δεν είναι εντελώς απρόσβλητο από τις επιδράσεις των άλλων, πράγμα που σημαίνει ότι κάθε τελικός καθορισμός είναι αδύνατος.

Αποδόμηση του Μαρξ

“Αυτό που συναντάμε λοιπόν δεν είναι ούτε αλληλεπίδραση ούτε καθορισμός ανάμεσα σε πλήρως συγκροτημένες περιοχές του κοινωνικού, αλλά ένα πεδίο σχεσιακών ημι-ταυτοτήτων, στις οποίες “πολιτικά”, “οικονομικά” και “ιδεολογικά” στοιχεία συνάπτουν ασταθείς σχέσεις επικάλυψης... Συνεπώς, δεν υπάρχει καπιταλισμός, αλλά μάλλον διαφορετικές μορφές καπιταλιστικών σχέσεων που συναπαρτίζουν περίπλοκα δομικά πλέγματα. ”

Λακλάου, Για την Επανάσταση της Εποχής Μας

Η στιγμή της μη αποφασισσιμότητας ανάμεσα στο ενδεχομενικό και στο αναγκαίο είναι καταστατική, δεν μπορούμε να αποφασίσουμε υπέρ του ενδεχόμενου ή του αναγκαίου > η μη αποφασισσιμότητα εισάγει ένα παιχνίδι αμοιβαίας ανατροπής ανάμεσα στο αναγκαίο και στο ενδεχομενικό.

Από τον αναγωγισμό στη συναρθρωτική πρακτική

Σ' αντίθεση με την ουσιοκρατία και τον ντετερμινισμό του μαρξιστικού αναγωγισμού - την απόδοση δηλαδή μιας σταθερής ταυτότητας στα υποκείμενα στη βάση της κοινωνικής τάξης και του οικονομικού καθορισμού -, οι Λακλάου και Μουφ προτάσσουν την οντολογία της συναρθρωτικής πρακτικής, την οποία ορίζουν ως “την κατασκευή κομβικών σημείων που καθελώνουν το νόημα”. Η καθήλωση του νοήματος σε κομβικά σημεία δεν μπορεί παρά να είναι προσωρινή δεδομένης της εγγενούς ανοικτότητας και ενδεχομενικότητας του λόγου. Ένα κομβικό σημείο αποτελεί μια συνάρθρωση νοήματος που καθορίζει μια ταυτότητα, η οποία διαφορίζεται από μια άλλη ταυτότητα ενός άλλου κομβικού σημείου.

Αν κάθε ταυτότητα είναι σχεσιακή και διαφορική και κανένας λόγος δεν μπορεί να κλείσει, πώς καθίσταται τότε δυνατή οποιαδήποτε ταυτότητα και οποιαδήποτε κοινωνία;

Οι Λακλάου και Μουφ αποφεύγουν την πλήρη απροσδιοριστία του νοήματος με την ανάδειξη της πρωταρχίας της πολιτικής στην κοινωνική τους οντολογία.

Η πολιτική είναι η συνάρθρωση λόγων στη βάση του κοινωνικού ανταγωνισμού, της πολιτικής υποκειμενικότητας και της ηγεμονίας ανταγωνιστικών λόγων.

Το πολιτικό και η πολιτική

“Με τον όρο ‘πολιτικό’ εννοώ τη διάσταση του ανταγωνισμού που είναι συστατικό κάθε κοινωνίας.”

Μουφ, Επί του Πολιτικού, σελ. 16

Το πολιτικό δεν αναφέρεται μόνο στην πολιτική με τον θεσμοθετημένο τρόπο της, αλλά σε κάθε κοινωνική δραστηριότητα που περιλαμβάνει τον ανταγωνισμό, ο οποίος απορρέει από μια καταστατική σχέση φίλου/εχθρού που συναρθρώνεται σε συλλογικές μορφές ταύτισης του τύπου εμείς/εσείς.

Ταυτότητα, διαφορά, ανταγωνισμός, ηγεμονία και αποκλεισμός είναι συστατικά στοιχεία του πολιτικού.

“Δανειζόμενοι το λεξιλόγιο του Χάιντεγκερ, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πολιτική αναφέρεται στο ‘οντικό’ επίπεδο, και ‘το πολιτικό’ έχει να κάνει με ‘το οντολογικό’ επίπεδο.”

Μουφ, Επί του Πολιτικού, σελ. 16

Θεωρία του λόγου

Με τον όρο "λόγος" οι Laclau και Mouffe (1985, 91-101) εννοούν τη δομή ενός ρηματικού σχηματισμού (discursive formation) που προκύπτει από μια συναρθρωτική πρακτική. Ο λόγος σημαίνει έναν ρηματικό σχηματισμό στον οποίο το νόημα τελεί υπό συνεχή διαπραγμάτευση και ανακατασκευή (Laclau 1988, 254). Ο ρηματικός σχηματισμός του νοήματος δεν μπορεί να ενοποιηθεί στην εμπειρία ή στη συνείδηση ενός ιδρυτικού υποκειμένου (Καντ), ούτε στην προοδευτική ανάπτυξη του λόγου (Χέγκελ), ούτε στη λογική συνοχή των στοιχείων του (δομισμός).

Το είδος της συνοχής που αποδίδουν οι Laclau και Mouffe στον ρηματικό σχηματισμό είναι κοντά σε αυτό που ο Foucault (1969) διατύπωσε ως "κανονικότητα στη διασπορά". Ενώ ο Foucault διέκρινε μεταξύ ρηματικών και μη ρηματικών πρακτικών, οι Laclau και Mouffe επεκτείνουν τον λόγο σε κάθε αντικείμενο της πραγματικότητας. Το γεγονός όμως ότι κάθε αντικείμενο συγκροτείται ως αντικείμενο λόγου υπερβαίνει την αντίθεση ρεαλισμού/ιδεαλισμού και εγγράφεται **στον οντολογικό ορίζοντα ενός εμμενούς υλισμού (εμμένεια)**. Όπως το θέτουν οι Laclau και Mouffe:

"Ένας σεισμός ή η πτώση ενός τούβλου είναι ένα γεγονός που σίγουρα υπάρχει, με την έννοια ότι συμβαίνει εδώ και τώρα, ανεξάρτητα από τη θέλησή μου. Αλλά το αν η ιδιαιτερότητά τους ως αντικειμένων εννοείται με όρους "φυσικών φαινομένων" ή "εκφράσεων της οργής του Θεού", εξαρτάται από τη συνάρθρωση ενός ρηματικού πεδίου. (1985, 94)"

Η ύλη είναι "ανεξάρτητη" από τον λόγο αλλά ο λόγος διαδρά και κατασκευάζει ρηματικά και πρακτικά την ύλη.

«Θα αποκαλούμε **συναρθρωση** κάθε πρακτική που καθιερώνει μια τέτοια σχέση ανάμεσα σε ορισμένα στοιχεία, ώστε να μεταβάλλεται **η ταυτότητα** τους ως αποτέλεσμα της συναρθρωτικής πρακτικής. Τη δομημένη ολότητα που προκύπτει από τη συναρθρωτική πρακτική θα την ονομάζουμε **λόγο**. Τις διαφορετικές θέσεις, στο βαθμό που εμφανίζονται συναρθρωμένες σε ένα λόγο, θα τις αποκαλούμε **στιγμές**. Αντιθέτως θα αποκαλούμε **στοιχείο** κάθε διαφορά που δεν συναρθρώνεται στο λόγο» (Laclau & Mouffe, 1985: 105).

Οι κατηγορίες της θεωρίας του λόγου

- **Στιγμές** = σημαίνοντα που βρίσκονται εντός λόγου (π.χ. το σημαίνουν “ισότητα” σε έναν αριστερό λόγο)
- **Στοιχεία** = σημαίνοντα που βρίσκονται εκτός λόγου και διέπονται από πολυσημία (π.χ. το σημαίνουν “ελευθερία”)
- **Μετέωρα σημαίνοντα** = στοιχεία που διέρχονται πολλών λόγων (π.χ. το σημαίνουν “δημοκρατία” μπορούμε να το βρούμε και σε έναν αριστερό λόγο και σε έναν φιλελεύθερο λόγο)
- **Κομβικά σημεία** = προνομιακά σημαίνοντα που προσδιορίζουν την ταυτότητα του νοήματος που προκύπτει από τη διαφορά του με το νόημα άλλων κομβικών σημείων (π.χ. το σημαίνουν “ισότητα” σε έναν αριστερό λόγο)
- **Λόγος** = η καθήλωση του νοήματος σε κομβικά σημεία
- **Συνάρθρωση** = η κατασκευή κομβικών σημείων που καθελώνουν μερικώς το νόημα
- **Ανταγωνισμός** = σύγκρουση που προκύπτει από την ανοικτότητα, έλλειψη, αρνητικότητα και αποτυχία των ταυτοτήτων
- **Ηγεμονία** = αλυσίδα ισοδυναμίας, συγκέντρωση του πολιτικού μέσω της ταύτισης των υποκειμένων με συγκεκριμένα πολιτικά προτάγματα > τάξη
- **Εξάρθρωση** = αλυσίδα διαφοράς, αποκέντρωση, διάλυση, εκκέντρωση του πολιτικού μέσα από την κρίση ταυτοτήτων > αταξία, εντροπία, αρνητικότητα
- **Ρηματικό πεδίο** = το κοινωνικό πεδίο του πλεονάζοντος νοήματος που είναι προϊόν εξάρθρωσης

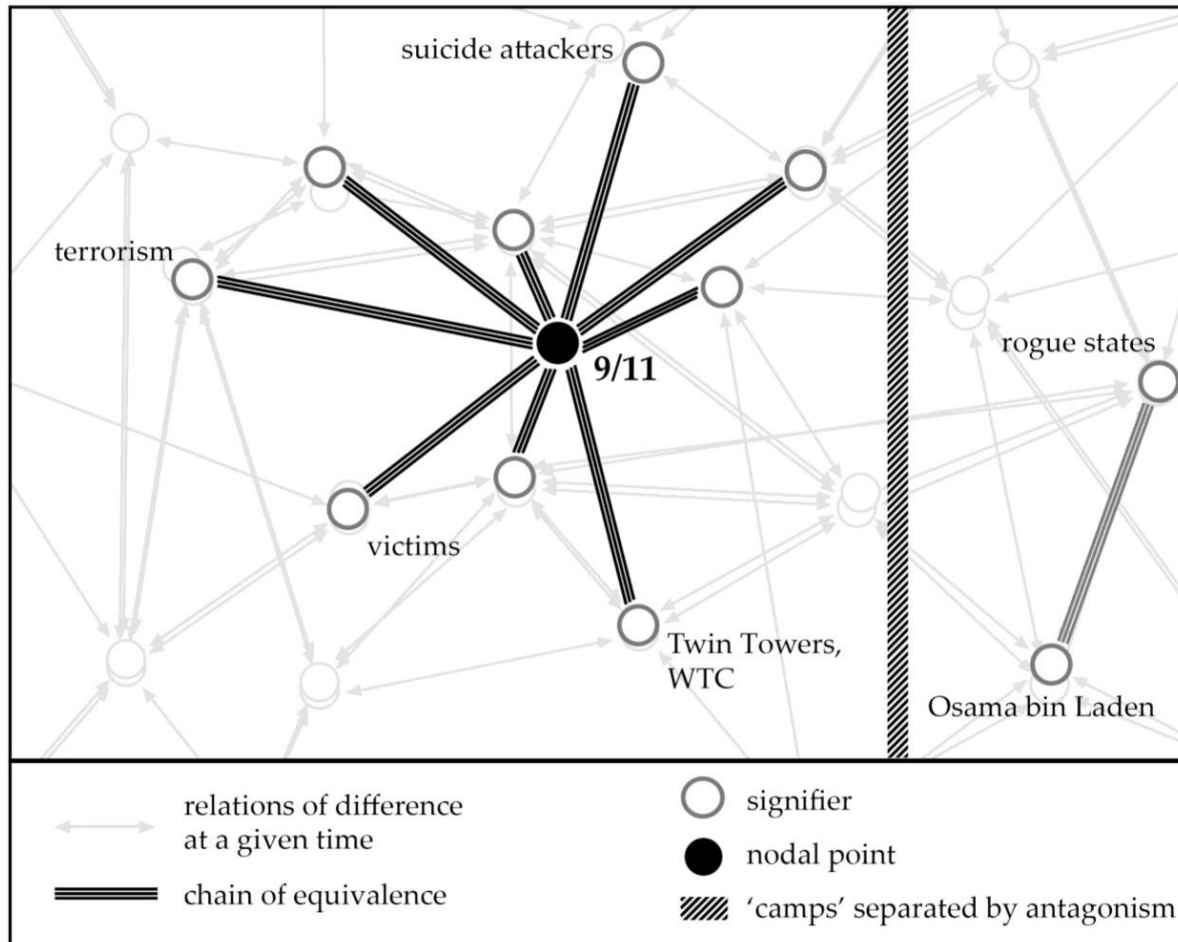

Fig. 1. Discourse structure following Laclau and Mouffe.

Source: Own diagram based on Glasze, 2013: 83.

Ηγεμονία

Η έννοια της ηγεμονίας χρησιμεύει για να εξερευνήσουμε τη διαμόρφωση και διάλυση ευρύτερων κοινωνικών σχηματισμών. Ηγεμονία είναι η σύνδεση διαφορετικών ταυτοτήτων και πολιτικών δυνάμεων έτσι ώστε να σχηματιστεί ένα κοινό πρόταγμα.

Η ηγεμονία είναι η προσωρινή και επισφαλής συνάρθρωση *του μερικού* με *το καθολικό* μέσω ενός κομβικού σημείου ή κύριου σημαίνοντος που συνέχει μια αλυσίδα ισοδυναμίας η οποία συνδέει διαφορετικά αιτήματα και σχέδια υπό ένα μερικό κοινό πρόταγμα που εκπροσωπεί μεν αλλά είναι ασύμμετρο με *το καθολικό*.

Η διαλεκτική αλληλεπίδραση *του μερικού* και *του καθολικού* εισάγει αλυσίδες ισοδυναμίας εν μέσω αντικρουόμενων και ετερογενών εναλλακτικών λύσεων. Η ηγεμονία, επομένως, συνεπάγεται τη χάραξη συνόρων, αποκλεισμούς και διαδικασίες συγκέντρωσης της εξουσίας γύρω από κοινές ταυτότητες και αναπαραστάσεις.

“Μια διαφορά, χωρίς να παύει να είναι μια συγκεκριμένη διαφορά, αναλαμβάνει την αναπαράσταση μιας ασυμβίβαστης ολότητας. Με αυτόν τον τρόπο, το σώμα της διχάζεται μεταξύ της ιδιαιτερότητας που εξακολουθεί να είναι και της πιο καθολικής σημασίας της οποίας είναι φορέας. Αυτή η λειτουργία της ανάληψης, από μια ιδιαιτερότητα, μιας ασύμβατης καθολικής σήμανσης είναι αυτό που έχω ονομάσει ηγεμονία.” (Laclau, 2005, σ. 70).

Η ηγεμονία είναι επομένως ένας τύπος πολιτικής σχέσης που δημιουργεί ισοδυναμίες μεταξύ ανόμοιων στοιχείων μέσω της κατασκευής πολιτικών συνόρων που διαιρούν τις κοινωνικές σχέσεις- οι ταυτότητες που συνθέτουν τέτοιες ισοδύναμες αλυσίδες τροποποιούνται στη συνέχεια από αυτή την πρακτική.

Η ηγεμονία έχει να κάνει με την προσωρινή καθήλωση του νοήματος και την κρυστάλλωση των ταυτοτήτων εντός του ανταγωνιστικού πεδίου. Ηγεμονία είναι το όνομα της πάντοτε προσωρινής ταυτότητας κάθε κοινωνικής δράσης.

Λογική της ισοδυναμίας και λογική της διαφοράς

Οι Λακλάου και Μουφ χρησιμοποίησαν τη δομιστική μεθοδολογία για να εξηγήσουν τη δομή των κοινωνικών σχέσεων μέσω αυτού που αποκαλούν λογικές της ισοδυναμίας και της διαφοράς, αν και η εφαρμογή τους ορίζεται μέσα σε ένα μεταδομιστικό πλαίσιο (Laclau και Mouffe, 1985).

Η λογική της ισοδυναμίας σχετίζεται **τον συνταγματικό πόλο της γλώσσας** και συνεπώς περιλαμβάνει τη μεταφορική αντικατάσταση ενός όρου από έναν άλλο. Οι Λακλάου και Μουφ χρησιμοποιούν αυτή τη λογική για να εξηγήσουν την κατασκευή των κοινωνικών ανταγωνισμών, όπου ένας Άλλος κατασκευάζεται ως εμπόδιο στην ταυτότητα του εαυτού (π.χ. Μαρξιστής και φιλελεύθερος). Η κατασκευή ενός ανταγωνισμού περιλαμβάνει την παραγωγή πολιτικών συνόρων που διαιρούν τις κοινωνικές σχέσεις σε αντίθετες ομάδες ή στρατόπεδα. Εν ολίγοις, **η λογική της ισοδυναμίας είναι η απλοποίηση του πολιτικού πεδίου σε δυο αντιμαχόμενα στρατόπεδα που ανταγωνίζονται για την κατάληψη της εξουσίας.**

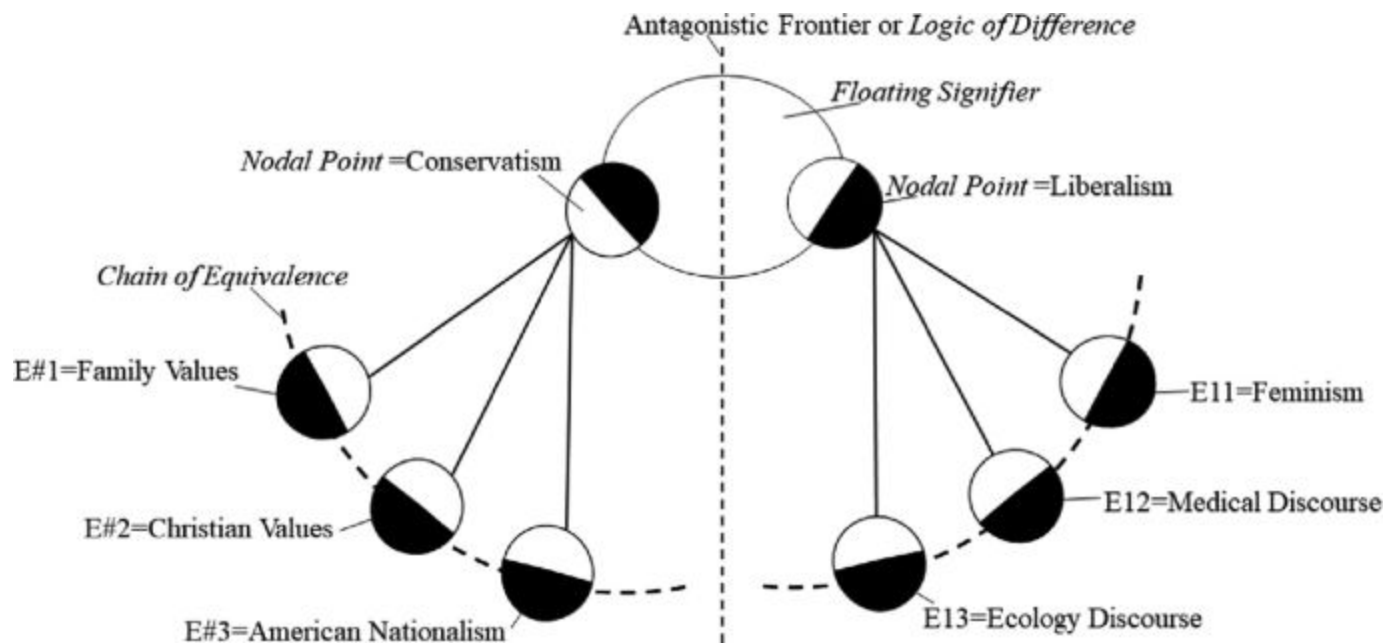
Η λογική της διαφοράς, αντιθέτως, είναι ανάλογη **με τη συνειρμική διάσταση της γλώσσας** και περιλαμβάνει **την περιπλοκοποίηση ενός καθεστώτος ή μιας πρακτικής μέσω της αποσύνδεσης των ισοδύναμων ή ανταγωνιστικών σχέσεων** και της ενσωμάτωσης αιτημάτων και ταυτοτήτων σε ένα διευρυνόμενο καθεστώς ή κοινωνικό σχηματισμό.

Οι αλυσίδες της ισοδυναμίας συμπυκνώνουν το νόημα γύρω από δύο λόγους που είναι πόλοι κοινωνικού ανταγωνισμού, ταυτόχρονα αναιρούν ο ένας τον άλλον και ερίζουν για ηγεμονία. Για παράδειγμα, **ο φιλελευθερισμός και ο μαρξισμός ανταγωνίζονται για την ηγεμονία στον πολιτικό χώρο τους τελευταίους τρεις αιώνες.**

Η ηγεμονία εμφανίζεται όταν ένας λόγος καταλαμβάνει το κέντρο του πολιτικού χώρου, όπως στην περίπτωση του νεοφιλελευθερισμού σήμερα.

Η ηγεμονία εγκαθιδρύεται με την κατασκευή ισοδύναμων συνδέσεων μεταξύ συγκεκριμένων αιτημάτων και ταυτοτήτων (**π.χ. δεξιοί, κεντρώοι, σοσιαλιστές και σοσιαλδημοκράτες συντάσσονται με τον καπιταλισμό στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού**).

Η αλυσίδα της διαφοράς σπάει τις αλυσίδες της ισοδυναμίας και ωθεί τον ανταγωνισμό στο περιθώριο της κοινωνίας μέσα από τη δημιουργία πολλαπλών ετερογενών πολιτικών προταγμάτων π.χ. σοσιαλδημοκρατία, ακροδεξιά.

Ηγεμονία, συνάρθρωση και εξάρθρωση

Η ηγεμονία συνίσταται στη διαλεκτική της συνάρθρωσης (λογική της ισοδυναμίας) και της εξάρθρωσης (λογική της διαφοράς).

Η συνάρθρωση είναι συστατικό στοιχείο της ηγεμονίας, έτσι όπως εκφράζεται στη λογική της ισοδυναμίας, δηλαδή της σύζευξης ετερογενών αιτημάτων σε ένα κοινό πρόταγμα διακυβέρνησης.

Κάθε ηγεμονία απειλείται συνεχώς από την προοπτική της εξάρθρωσης που συνέχει τη λογική της διαφοράς, η οποία σκοπεύει στη διάλυση της συνάρθρωσης ενός ηγεμονικού λόγου.

Η εξάρθρωση όμως έχει διττό χαρακτήρα: από τη μία μεριά εξαρθώνει ταυτότητες και αναπαραστάσεις και διαλύει λόγους, ενώ, από την άλλη, δημιουργώντας μια έλλειψη στο επίπεδο του νοήματος, προκαλεί την ανάγκη για τη συνάρθρωση νέων λόγων που επιχειρούν να μπαλώσουν τα πράγματα (Laclau, 1997).

Ηγεμονία και ριζοσπαστική δημοκρατία

Ενώ η θεωρία λόγου της ηγεμονίας ισχυρίζεται ότι είναι μια ουδέτερη θεωρία πολιτικής ανάλυσης και συνεπώς υπόκειται σε οποιαδήποτε μορφή ηγεμονίας (πλειοψηφική, αυταρχική, νεοφιλελεύθερη, σοσιαλιστική, δημοκρατική κ.λπ.), **οι Laclau και Mouffe ευνοούν μια συγκεκριμένη μορφή δημοκρατικής ηγεμονίας, δηλαδή το πρόταγμα της ριζοσπαστικής και πλουραλιστικής δημοκρατίας** (Howarth, 2004- Howarth & Roussos, 2023), το οποίο υπερασπίζεται **πλουραλιστικές μορφές δημοκρατίας (αντιπροσωπευτική, άμεση, κοινωνιοκρατική κ.λπ.) σε συνδυασμό με μια πολυσυμμετοχική διακυβέρνηση που εδράζεται στην κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής.**

Ο μηχανισμός της εκπροσώπησης είναι απαραίτητος λόγω του αυξανόμενου κατακερματισμού και της κοινωνικής πολυπλοκότητας. Ο ηγεμόνας δεν χρειάζεται να είναι ένα επαναστατικό κόμμα ή η εργατική τάξη, αλλά οποιοδήποτε διακριτικό πεδίο που αναλαμβάνει δράση για την οικοδόμηση της κοινότητας.

Ριζοσπαστική και πλουραλιστική δημοκρατία

Για να υπάρξει μια “δημοκρατική ισοδυναμία” κάτι άλλο είναι απαραίτητο: **η κατασκευή μιας “κοινής λογικής”** η οποία αλλάζει την ταυτότητα διαφορετικών ομάδων με τέτοιο τρόπο που τα αιτήματα κάθε ομάδας συναρθρώνονται ισοδύναμα με αυτά των άλλων ομάδων και που, με τις λέξεις του Μαρξ, **η ελεύθερη ανάπτυξη του ενός θα συνεπαγόταν την ελεύθερη ανάπτυξη όλων**. Δηλαδή, η ισοδυναμία είναι πάντα ηγεμονική στον βαθμό που δεν εγκαθιδρύει μια “συμμαχία” μεταξύ δεδομένων συμφερόντων, αλλά **τροποποιεί την ίδια την ταυτότητα των δυνάμεων που συναπαρτίζουν τη συμμαχία**. Προκειμένου η υπεράσπιση των συμφερόντων των εργατών να μην γίνεται εις βάρος των δικαιωμάτων των γυναικών, των μεταναστών ή των καταναλωτών, είναι αναγκαία η εγκαθίδρυση μια ισοδυναμίας αυτών των διαφορετικών διεκδικήσεων (...) Αυτή η εύθραυστη ισοδυναμία απαιτεί να συμπληρωθεί και να περιορισθεί από τη λογική της αυτονομίας. Γι’ αυτό τον λόγο, **η απαίτηση για ισότητα δεν επαρκεί, αλλά πρέπει να εξισορροπηθεί από την απαίτηση για ελευθερία** που μας οδηγεί να μιλήσουμε για ελεύθερη και πλουραλιστική δημοκρατία (...) Στην αρχή της ελευθερίας έγκειται και η σύνδεση του προτάγματος της ριζικής δημοκρατίας με τον φιλελευθερισμό.

Λακλάου και Μουφ, Hegemony and Socialist Strategy, p. 167-8

Ηγεμονία, δημοκρατία, ισότητα, ελευθερία, οικουμενικότητα

Η ηγεμονία είναι μια πρακτική σύνδεσης ενδεχομενικών αιτημάτων και ταυτοτήτων σε πιο καθολικά σχέδια που μπορούν να επιφέρουν ποιοτική κοινωνική αλλαγή απέναντι σε συστημικές δομές κυριαρχίας και καταπίεσης (Laclau και Mouffe, 1985, σ. 118).

Στο βιβλίο τους "Ηγεμονία και σοσιαλιστική στρατηγική", οι Λακλάου και Μουφ προτείνουν ένα σχέδιο για τη ριζοσπαστική δημοκρατία που βασίζεται σε αυτό που αποκαλούν "αρχή της δημοκρατικής ισοδυναμίας" και το οποίο περιλαμβάνει μια διαδικασία κατάκτησης **συναίνεσης μεταξύ μιας ποικιλίας ιδιαίτερων αγώνων και αιτημάτων**, όπως αυτά που προέβαλαν τα "νέα κοινωνικά κινήματα" των δεκαετιών του '70 και του '80.

Συζητούν την οικοδόμηση μιας νέας "κοινής λογικής" που αντιπροσωπεύει μια ισορροπημένη ένταση δύο αλληλοσυγκρουόμενων λογικών: **της ισότητας και της αυτονομίας** (Laclau και Mouffe, 1985, σ. 184). Τα αιτήματα για ελευθερία, μεγαλύτερη ισότητα και περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη, που αμφισβητούν τις άδικες σχέσεις ιεραρχίας και κυριαρχίας, πρέπει να ελέγχονται από τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των ατόμων και αντίστροφα. Εν ολίγοις, προτείνουν μια ορισμένη **συμφιλίωση της αριστερής ιδεολογίας με τον φιλελευθερισμό**.

Σε αυτό το στάδιο των γραπτών τους, ενώ επιβεβαιώνουν μια πιο ισχυρή και περιεκτική μορφή της δημοκρατικής πολιτικής, αποκλείουν επίσης ρητά έναν ισχυρό και παραδοσιακό τύπο οικουμενικότητας (όπως εκείνοι που προτείνονται από μαρξιστές και φιλελεύθερους), τον οποίο θεωρούν ως ασύμβατο με τους αγώνες για μια ριζοσπαστική και πλουραλιστική δημοκρατία.

Το κενό σημαίνον (empty signifier) του λαϊκισμού

Στα ύστερα γραπτά του, ο Λακλάου δεν αποκλείει την έννοια της οικουμενικότητας προς όφελος του πλουραλισμού, της αυτονομίας και της ποικιλομορφίας. Αντ' αυτού, υποστηρίζει τη **διαλεκτική του μερικού με το οικουμενικό** καθώς κάθε ηγεμονικό πρόταγμα - κάθε σύνολο ισοδυναμιών που εγκαθιδρύεται μεταξύ μιας σειράς από μερικά αιτήματα - επιδιώκει να οικουμενικοποιήσει το λόγο κατασκευάζοντας ένα "κενό σημαίνον", το οποίο σημαίνει μια πληρότητα που είναι ελλιπής. Η ιδέα ενός κενού σημαινόμενου - η συμβολική αναπαράσταση μιας ελλειματικής και τελικά αινιγματικής καθολικότητας - αναδύεται έτσι στον αγώνα για την "κατάληψη της κενής θέσης της εξουσίας", αν όχι για την "ταύτιση με αυτήν" (Laclau, 2001 b, σ. 7).

Στα πιο πρόσφατα γραπτά του λαϊκισμού, ο Laclau υποστηρίζει ότι ο λαϊκιστικός λόγος κατασκευάζει και επικαλείται ένα συλλογικό υποκείμενο όπως "ο λαός" ή "η κοινότητα" ως προνομιακό υποκείμενο της έγκλησης. Επιδιώκει να εγκαθιδρύσει και να φυσικοποιήσει μια ορισμένη έννοια του λαού ή το λειτουργικό ισοδύναμό του, χρησιμοποιώντας τέτοιες εκκλήσεις για να σφυρηλατήσει πολιτικές ταυτότητες και να στρατολογήσει έτσι υποκείμενα με διαφορετικές θέσεις.

Λαϊκισμός και δημοκρατία

Στο βιβλίο του *On Populist Reason*, ο Λακλάου συνδέει επίσης ισχυρά τον λαϊκισμό με τη δημοκρατία: "η δημοκρατία θεμελιώνεται μόνο στην ύπαρξη ενός δημοκρατικού υποκειμένου, του οποίου η ανάδυση εξαρτάται από την οριζόντια άρθρωση μεταξύ ισοδύναμων αιτημάτων" (Laclau, 2005, σ. 171). Μια συνέπεια είναι ότι η άρθρωση μεταξύ δημοκρατίας και φιλελευθερισμού είναι ενδεχομενική (Laclau, 2005, σ. 167). Μια άλλη είναι η αποσύνδεση της δημοκρατίας από κάθε θεσμική ή οργανωτική μορφή. Τα σημαίνοντα της δημοκρατίας, της ισότητας και της ελευθερίας μπορούν να αρθρωθούν με διαφορετικούς τρόπους σε διαφορετικές καταστάσεις.

Ο Laclau διακρίνει επίσης μεταξύ των ζητημάτων της κανονιστικότητας και της ηθικής, όπου η πρώτη αναφέρεται στις αξίες που ενημερώνουν τις περιγραφές και τις κρίσεις μας, ενώ η δεύτερη αποτυπώνει την ιδέα μιας ριζοσπαστικής υπέρβασης στην οποία νέες υποκειμενικότητες προκύπτουν μέσω των ταυτίσεών τους με νέα αντικείμενα σε συνθήκες οξείας εξάρθρωσης.

Δομή, δράση, εξάρθρωση, ελευθερία, υποκείμενο

Ο Λακλάου ξεκινάει υιοθετώντας πλήρως τη δομιστική άποψη: “Είμαι ένα προϊόν δομών - δεν υπάρχει τίποτα μέσα μου με μια υποστασιακότητα ξέχωρη από τους λόγους που με συνθέτουν - οι πράξεις μου είναι απόλυτα καθορισμένες” (Laclau, 1990, p. 44). Η εξάρθρωση όμως εισάγει μια δυναμική κατάσταση δομής και δράσης κατά την οποία αναδύεται η ελευθερία του υποκειμένου να προβεί σε νέες υποκειμενοποιήσεις.

“**Η εξάρθρωση είναι η ίδια η δομή της ελευθερίας. Ελευθερία είναι η απουσία του καθορισμού** (...) Είμαι καταδικασμένος να είμαι ελεύθερος όχι γιατί δεν έχω καμία δομημένη ταυτότητα, όπως ισχυρίζονται οι υπαρξιστές, αλλά επειδή έχω μια ελλειμματική δομημένη ταυτότητα.” (Λακλάου, 1997, σελ. 112, 113)

Υποθέτοντας λοιπόν, ότι **τα συστήματα κοινωνικών σχέσεων είναι δομικά ατελή**, τα υποκείμενα γίνονται ενεργοί παράγοντες ή πολιτικά υποκείμενα όταν δεν μπορούν πλέον να "συνεχίσουν" να εκτελούν τις κανονικές πρακτικές και τις συνήθειες ρουτίνες τους.

Φέρνοντας τη μεταδομιστική θεωρία σε συνομιλία με φαινομενολογικά και υπαρξιστικά μοτίβα που αναπτύχθηκαν από φιλοσόφους όπως ο Husserl και ο Heidegger, καθώς και με ψυχαναλυτικά θέματα δανεισμένα από τον Freud, τον Lacan και τον Žižek, ο Laclau σκιαγραφεί έτσι μια κίνηση μακριά από την ιδέα της υποκειμενικότητας ως απλώς μια ορισμένη θέση μέσα σε έναν λόγο προς την ιδέα **ενός "ριζοσπαστικού υποκειμένου" που είναι συστατικά ατελές και διχασμένο** (Laclau, 1990; 2004; Laclau and Zac, 1994).

Υποκείμενο και απόφαση

Αυτή η αντίληψη του υποκειμένου βασίζεται σε τέσσερις έννοιες - **έλλειψη, εξάρθρωση, ταύτιση και απόφαση** - οι οποίες παρέχουν στους μεταδομιστές τα εννοιολογικά εφόδια για να διακρίνουν την υποκειμενικότητα από την ταυτότητα και να αντιμετωπίσουν τη σημασία της δράσης.

Επειδή το υποκείμενο είναι βυθισμένο σε μια κοινωνική τάξη που είναι συστατικά ελλιπής, χαρακτηρίζεται από μια εσωτερική έλλειψη ή αδυναμία, η οποία αποκαλύπτεται μόνο σε ορισμένες περιστάσεις. Μπορούμε να αντιληφθούμε αυτές τις συνθήκες ως εξαρθρωτικά γεγονότα. Πρόκειται για κοινωνικές καταστάσεις στις οποίες δεν είναι πλέον σαφές πώς ένα υποκείμενο πρέπει να "συνεχίσει" - πώς πρέπει να τηρεί τους κανόνες, για παράδειγμα, ή να συμμετέχει σε ρουτινικές πρακτικές. Η έλλειψη αποκαλύπτεται έτσι όταν οι ταυτότητες αμφισβητούνται ή διαταράσσονται σε καταστάσεις όπου γίνεται ορατή η ενδεχομενικότητα ή η αναποφασιστικότητα των εξαρθρωμένων κοινωνικών δομών. Σε αυτές τις καταστάσεις δομικής ανεπάρκειας βλέπουμε την ανάδυση της ριζοσπαστικής υποκειμενικότητας, καθώς τα υποκείμενα είναι στην κυριολεξία υποχρεωμένα να ταυτιστούν με νέα αντικείμενα και λόγους για να καλύψουν την έλλειψη που έγινε ορατή από το γεγονός της εξάρθρωσης.

Όπως γράφει ο Λακλάου: **“το υποκείμενο δεν είναι τίποτε περισσότερο από την απόσταση μεταξύ της μη αποφασιστικότητας της δομής και τη στιγμή της απόφασης”** (Λακλάου 1990, σελ. 30)

Υποκείμενο, απόφαση, κοινωνία, πολιτική

Αυτή η έννοια της ριζοσπαστικής υποκειμενικότητας ισχύει τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, καθώς και για μη πολιτικά και πολιτικά γεγονότα και διαδικασίες. Για παράδειγμα, ως ατομικός ανθρώπινος παράγοντας, η υποκειμενικότητά μου μπορεί να διαταραχθεί όταν αντιμετωπίζω μια κρίση στην προσωπική ή κοινωνική μου ζωή και πρέπει να κάνω έναν απολογισμό των στόχων και του σχεδίου μου.

Όταν οι αποφάσεις αυτές λαμβάνονται από άτομα που κατέχουν καίριες θέσεις και ισχυρές προσωπικότητες, όπως πρόεδροι ή συνδικαλιστικοί ηγέτες, μπορεί να έχουν άμεση πολιτική σημασία. Από την άλλη πλευρά, όταν ένας σημαντικός πολιτικός ηγέτης αντιμετωπίζει μια δυσμενή κατάσταση - για παράδειγμα, μια ξένη εισβολή ή μια κατηγορία για διαφθορά - οι αποφάσεις που λαμβάνει είναι πιθανό να έχουν σημαντικές κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες. Ομοίως, οι κοινωνικές αναταραχές μπορούν να οδηγήσουν στην οικοδόμηση νέων συλλογικών θελήσεων και πολιτικών δυνάμεων, οι οποίες μπορούν να συνδέσουν διαφορετικούς παράγοντες που μπορούν να επιφέρουν ή να καθυστερήσουν κοινωνικές αλλαγές.

Πολυ-διαλεκτική

Διαλεκτική της ενδεχομενικότητας και της αναγκαιότητας

Διαλεκτική της συνάρθρωσης και της εξάρθρωσης

Διαλεκτική του πολιτικού και της πολιτικής

Διαλεκτική του πολιτικού και του κοινωνικού

Διαλεκτική του μερικού και του καθολικού

Διαλεκτική δυνατότητας και αδυνατότητας

Διαλεκτική ανοικτότητας και καθήλωσης του νοήματος

Διαλεκτική της ταυτότητας και της διαφοράς/αρνητικότητας/ατέλειας

Διαλεκτική της πληρότητας και της έλλειψης

Διαλεκτική της παρουσίας και της απουσίας

Εξάρθρωση, υποκειμενικότητα, μύθος και φαντασιακό

Για τον Laclau, ο ρόλος του μύθου δεν είναι ένας ανορθολογικός, αρνητικός ή πρωτόγονος τρόπος αντίληψης του κόσμου. Πράγματι, για τον Laclau, "ο μύθος είναι συστατικό στοιχείο κάθε πιθανής κοινωνίας" (Laclau, 1990, σ. 67). Κατά την άποψη αυτή, η παραγωγή και η αποδοχή τους συνδέεται στενά με την εξάρθρωση και την ανομοιομορφία των κοινωνικών τάξεων, επειδή παρέχουν δημιουργικούς τρόπους στα υποκείμενα να κατανοήσουν την κατάστασή τους, να δράσουν με νέους τρόπους και να κατασκευάσουν νέα φαντασιακά και ορίζοντες. Επιπλέον, καθώς οι σύγχρονες κοινωνίες υπόκεινται ολοένα και περισσότερο σε μεγαλύτερες και εντονότερες εμπειρίες μετατόπισης, είναι κατά συνέπεια λιγότερο σταθερές και φυσικές, και συνεπώς περισσότερο κατασκευασμένες και ενδεχομενικές (Laclau, 1990, σ. 60-64).

Οι μύθοι μπορούν να λειτουργήσουν ως επιφάνειες εγγραφής στις οποίες μπορούν να εγγραφούν διάφορες τοποθετήσεις και απαιτήσεις, αν και η επιφάνεια αυτή είναι πάντα ατελής. Η ρευστή και απροσδιόριστη φύση αυτών των μυθικών "επιφανειών εγγραφής" χρησιμεύει ως συνθήκη δυνατότητας για τη συγκρότηση "συλλογικών κοινωνικών φαντασιακών". Οι μύθοι μετατρέπονται σε συλλογικά-κοινωνικά φαντασιακά που μπορούν να χρησιμεύσουν ως ένας διαλεκτικός ορίζοντας για έναν εν γένει κοινωνικό σχηματισμό (Laclau, 1990, σσ. 63-7).

Το “έργο” του μύθου είναι να “συρράψει” το εξαρθρωμένο πεδίο μέσα από τη σύσταση ενός νέου πεδίου αναπαράστασης. Έτσι, η αποτελεσματικότητα του μύθου είναι ουσιαδώς ηγεμονική: Ενέχει τη συγκρότηση μιας νέας αντικειμενικότητας μέσα από την ανασυνάρθρωση των εξαρθρωμένων στοιχείων. Κάθε αντικειμενικότητα δεν είναι, επομένως, παρά αποκρυσταλλωμένος μύθος. Η στιγμή της πραγμάτωσης του μύθου είναι, ως εκ τούτου, η στιγμή της έκλειψης του υποκειμένου και της εκ νέου απορρόφησής του από τη δομή - η στιγμή κατά την οποία το υποκείμενο ανάγεται σε “υποκειμενική θέση” (...) Ο μύθος λειτουργεί ως επιφάνεια πάνω στην οποία μπορούν να εγγραφούν εξαρθρώσεις και κοινωνικά αιτήματα (...) Ο ατελής χαρακτήρας των μυθικών επιφανειών εγγραφής αποτελεί τη συνθήκη δυνατότητας για τη συγκρότηση των κοινωνικών φαντασιακών (...) Το φαντασιακό είναι ένας ορίζοντας. Δεν είναι ένα αντικείμενο μεταξύ άλλων, αλλά ένα απόλυτο όριο που δομεί ένα πεδίο νοήματος και καθίσταται έτσι η συνθήκη δυνατότητας για την εμφάνιση κάθε αντικειμένου. Υπ’ αυτή την έννοια, **το χριστιανικό millenium, ο Διαφωτισμός, η θετικιστική σύλληψη της προόδου, και η κομμουνιστική κοινωνία αποτελούν φαντασιακά**: Ως τρόποι αναπαράστασης της ίδιας της μορφής της πληρότητας, εντοπίζονται πέρα από την επισφάλεια και τις εξαρθρώσεις που χαρακτηρίζουν τον κόσμο των αντικειμένων.

Λακλάου, Για την Επανάσταση στην Εποχή Μας, σελ. 140-143

Πάθος και πολιτική

Η Mouffe αξιοποιεί τον ρόλο του πάθους για να σφυρηλατήσει μια πιο έντονη έννοια του "πολιτικού", η οποία αποτιμά την κατασκευή και την έκφραση των ανταγωνισμών μεταξύ ομάδων και υποκειμένων με διαφορετική θέση. Η αντίληψή της για το πολιτικό διαφέρει έτσι από την "πολιτική", όπου η τελευταία αναφέρεται "στο σύνολο των πρακτικών, των λόγων και των θεσμών που επιδιώκουν να εγκαθιδρύσουν μια ορισμένη τάξη και να οργανώσουν την ανθρώπινη συνύπαρξη", αν και η τελευταία εμφανίζεται σε πλαίσια που είναι "πάντα δυνητικά συμβατικά", επειδή επηρεάζονται από την πρώτη (Mouffe, 2000a, σ. 101).

Με αυτόν τον τρόπο, η κριτική της στις αθροιστικές και ορθολογιστικές περιγραφές της δημοκρατικής πολιτικής, καθώς και η κριτική της σε πιο συγκεκριμένες πολιτικές ιδεολογίες όπως ο Τρίτος δρόμος ή οι Νέοι Εργατικοί, οι οποίες προσπάθησαν να υπερβούν τη διαφορά μεταξύ της Παλαιάς Αριστεράς και της Νέας Δεξιάς στο όνομα του πραγματισμού ή του "τέλους της ιδεολογίας", βασίζεται στην ανάγκη για σαφείς ιδεολογικούς διαχωρισμούς μεταξύ των κομμάτων και των κινημάτων.

Τα κοινωνικά κινήματα βασίζονται σε διαφορετικές ερμηνείες των αρχών και των αξιών της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Αξίες όπως η ελευθερία και η ισότητα αποτελούν έτσι την πηγή διαφορετικών διαλεκτικών διατυπώσεων και παρέχουν τη βάση για την επεξεργασία διαφορετικών ιδεολογιών κατά μήκος ενός φάσματος Αριστεράς-Δεξιάς.

Από τον ανταγωνισμό στον αγωνισμό

Φέρνοντας στο προσκήνιο την έκφραση των συλλογικών παθών μέσω της δημοκρατικής πολιτικής, η Mouffe εισάγει την έννοια του αγωνισμού.

“Ο ανταγωνισμός είναι ο αγώνας μεταξύ εχθρών, ενώ ο αγωνισμός είναι ο αγώνας μεταξύ αντιπάλων. Μπορούμε επομένως να αναδιατυπώσουμε το πρόβλημά μας λέγοντας ότι ο στόχος της δημοκρατικής πολιτικής είναι να μετατρέψει τον ανταγωνισμό σε αγωνισμό από την οπτική γωνία του "αγωνιστικού πλουραλισμού". Αυτό προϋποθέτει την παροχή διαύλων μέσω των οποίων τα συλλογικά πάθη θα μπορούν να εκφραστούν για θέματα η οποία, ενώ επιτρέπει αρκετή δυνατότητα ταύτισης, δεν θα κατασκευάζει τον αντίπαλο ως εχθρό αλλά ως αντίπαλο” (Mouffe, 2000a, σσ. 1 02-3).

Εν ολίγοις, επομένως, αναπτύσσοντας αυτό που η ίδια αποκαλεί σχέδιο "αγωνιστικού πλουραλισμού", το κύριο καθήκον της δημοκρατικής πολιτικής δεν είναι:

“να εξαλείψει τα πάθη ή να τα παραπέμψει στην ιδιωτική σφαίρα προκειμένου να εγκαθιδρύσει μια ορθολογική συναίνεση στη δημόσια σφαίρα. Αντίθετα, είναι να "δαμάσει" αυτά τα πάθη κινητοποιώντας τα προς δημοκρατικά σχέδια. Είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε ότι η αγωνιστική αντιπαράθεση, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δημοκρατία, είναι στην πραγματικότητα η ίδια η συνθήκη της δυνατότητάς της.” (Mouffe 2000)

Αγωνιστικός πλουραλισμός και μεταμοντερνισμός

Μεταμοντερνισμός = όλα είναι ένα χαοτικό παιχνίδι ετερογένειας, διασποράς και απόλυτου πλουραλισμού της διαφοράς

≠

Αγωνιστικός πλουραλισμός = υπάρχουν “καλές” διαφορές και “κακές” διαφορές, όπως αυτές της υποδούλωσης, που δεν πρέπει να υπάρχουν

“Ανάμεσα στη λογική της πλήρους ταυτότητας και αυτήν της καθαρής διαφοράς, η εμπειρία της δημοκρατίας θα πρέπει να συνίσταται στην αναγνώριση της πολλαπλότητας των κοινωνικών λογικών μαζί με την αναγκαιότητα της συνάρθρωσής τους. Αυτή η συνάρθρωση όμως θα πρέπει συνεχώς να αναδημιουργείται και να αναδιαπραγματεύεται. Δεν υπάρχει δε τελικό σημείο στο οποίο θα επιτευχθεί οριστικά μια ισορροπία.”

Λακλάου και Μουφ, Hegemony and Socialist Strategy, σελ. 188

ΣΥΝΟΨΗ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ I

- Έργα Λακλάου και Μουφ
- Η σχολή του Έσεξ
- Δομισμός και μεταδομισμός
- Κοινωνική οντολογία Λακλάου και Μουφ
- Ένταση ενδεχομενικότητας και αναγκαιότητας στον Μαρξ
- Αποδόμηση του Μαρξ
- Από τον αναγωγισμό στην συναρθρωτική πρακτική
- Το πολιτικό και η πολιτική
- Θεωρία του Λόγου
- Οι κατηγορίες της θεωρίας του λόγου
- Ηγεμονία
- Λογική της ισοδυναμίας και λογική της διαφοράς
- Ηγεμονία, συνάρθρωση, εξάρθρωση
- Ηγεμονία και ριζοσπαστική δημοκρατία

ΣΥΝΟΨΗ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ II

- Ηγεμονία, δημοκρατία, ισότητα, ελευθερία, υποκειμενικότητα
- Το κενό σημαίνον του λαϊκισμού
- Λαϊκισμός και δημοκρατία
- Δομή, δράση, εξάρθρωση, ελευθερία, υποκείμενο
- Υποκείμενο και απόφαση
- Υποκείμενο, απόφαση, κοινωνία, πολιτική
- Πολλαπλή διαλεκτική
- Εξάρθρωση, υποκειμενικότητα, μύθος και φαντασιακό
- Πάθος και πολιτική
- Από τον ανταγωνισμό στον αγωνισμό